

Anlatımın Özellikleri

Anlatımın Özellikleri: Açıklık, Akıcılık, Yalınlık, Duruluk, Özlülük, Doğallık, Tutarlılık, İnanırcılık

Duygu ve düşüncelerin açık ve net bir şekilde anlatılması gerekir. Anlatılacak hâl ve olay, betimlenecek görüş ve sezgi, dile getirilecek duygu ve düşünce anlatıcının zihninde açık ve net biçimde belirlenmelidir. Anlatılacak, betimlenecek hususlar, dilin bilinen ve kabul edilen kurallarına uyularak düzenlenmek zorundadır.

Akıcı bir metinde cümleler, gereksiz ve anlaşılması güç ifadelerden arındığı için metnin anlaşılması daha kolaydır.

Yalın bir metinde ifadenin sade, gösterişsiz, kısa ve kesin olması metni okuyan herkesin anlamasını sağlar.

Söylenişi zor seslerin kullanılması, ses düzeyinde, arka arkaya sert ve yumuşak hecelerden meydana gelmiş sözcüklerin kullanılması sözcük düzeyinde; sözcük tekrarları ve aynı anlama gelen sözcüklerin bir arda kullanılması, cümle düzeyinde; cümlelerin dil ve düşünüş yönünden sağlam bir bütünlük oluşturması paragraf düzeyinde akıcılığı bozar. Açık olmayan yazılarda anlatım kapalıdır.

İyi bir anlatımı yakalayabilmek için anlatımın özelliklerini bilmek gerekir. Anlatım özellikleri, anlatımın nasıllığı ile ilgilidir. "Karşılıklı konuşmada, karşılıklı anlayış birliğine varabilmek için anlatım nasıl olmalıdır?" sorusunun karşılıkları bizi iyi bir anlatımın özelliklerine götürür. İyi, güzel, doğru bir anlatımın şu özelliklere sahip olması gerekir:

- **Açıklık**
- **Duruluk**
- **Yalınlık (Sadelik)**
- **Akıcılık**
- **Doğallık (Samimiyet)**
- **Özgünlük**
- **Özlülük**
- **Sağlamlık**
- **Tutarlılık**

AÇIKLIK:

Anlatımın hiçbir tartışmaya yol açmadan, tek bir yargıyı açıkça ifade etmesidir. Açık anlatımdan birden çok yorum çıkmaz, herkes aynı şeyi anlar. Açıklığın olmadığı anlatımda "kapalılık" söz konusu olur.

Edebi sanatlar, yaygın olarak kullanılmayan sözcükler veya söz grupları, gereğinden uzun cümleler ve anlatım bozuklukları metinlerdeki açıklığı bozan unsurlardır.

- **Açık bir anlatımda edebi sanatlara yer verilmez.**

Örnek:

Ağır ağır çıkacaksın bu merdivenlerden

Eteklerinde güneş rengi bir yığın yaprak

Ve bir zaman bakacaksın semaya ağlayarak (A. Haşim)

Bu şiirde "merdiven", "etek", "yaprak", "sema" sözcükleri sembolik değeri olan, açık istiare yoluyla mecaz anlamda kullanılmış olan sözcüklerdir. Söz sanatları bulunduğu için bu şiir açık anlatıma sahip bir şiir değildir. O halde, bu şiirin "kapalı" bir şiir olduğunu söyleyebiliriz.

- **Açık bir anlatımda dilde yaygın olarak kullanılmayan söz ve söz gruplarına (bağdaştırmalara) yer verilmez.** Cumhuriyet dönemi Türk şiirinde özellikle **İkinci Yeni şairleri** yaygın olarak kullanılmayan sözcükleri kullanmışlar, yeni sözcükler türetmişler, dil

bilgisel ve anlamsal bakımdan dilin alışılmış kalıplarını bozmuşlardır.

Örnek:

Ben nice gözle nice denizle nice gazelle

Rimle gördüm rimle bildim rimle yaşadım seni

Sen ne iydin güzeldiysen de çirkindiysen de

Kocan ne iydi sonra Niyde ilinde gökyüzleri

İkinci Yeni şairi Cemal Süreya'nın bir şiirinden alınan yukarıdaki bölümde dilde yaygın kullanılmayan "rimle" sözcüğü kullanılmış, "Niğde" ve "iyiydin" sözcükleri özellikle bozulmuş, "Niyde ilinde gökyüzleri" gibi alışılmamış bağdaştırmalara başvurulmuştur. Bundan dolayı anlam bakımından kapalı bir şiir ortaya çıkmıştır.

- **Buna karşın aşağıdaki paragrafın anlatımında kullanılan söz ve söz grupları dilde yaygın olarak kullanılmaktadır ve paragraf yalındır.**

Kulübeden çıktı ve göle doğru yürüdü. Böğürtlenlerle kaplı kırmızı toprakları geçti. Mor püsküllü çiçekler açmış devedikenlerine, sabahın ilk ışıklarıyla birlikte güneşe dönen İrlanda yoncalarına baktı. Gri bir pusla kaplı gölün yüzeyinde oluşan beyaz köpüklü dalgaları inceledi.

- **Açık bir anlatımda söz, gereksiz yere uzatılmaz; karmaşık ve anlaşılması güç cümleler kullanılmaz.**

Örnek:

"Kahkahalarımızın ortamdakilere rahatsızlık verdiğinin farkına vardığımızda çok geç kalmamakla birlikte belli bir mahcubiyet duygusuyla hareket edip her bir yöne rastgele dağıldığımızda gece çoktan yerini bırakmaya hazırlanıyordu sabaha."

cümlesinde söz gereksiz yere uzatılmış ve cümle anlaşılması zor bir hâle gelmiştir. Oysa cümleyi "Kahkahalarımızın ortama rahatsızlık verdiğini kavrayıp mahcup bir biçimde rastgele dağıldığımızda sabaha az kalmıştı." şeklinde söylediğimizde söz, durumu ve bütün duyguları karşıya taşıyacak bir açıklığa kavuşur.

- **Sözcüğün yanlış yerde kullanılması açıklığı bozar.**

Örnek:

"İzinsiz inşaata girilmez." cümlesinde "izinsiz" sözcüğü yanlış yerde kullanıldığı için açıklık bozulmuştur. Açıklığın sağlanması için "izinsiz" sözcüğü "inşaata" sözcüğünden sonra kullanılmalıdır.

- **Karşılaştırmalarda yapılan yanlışlıklar açıklığı bozar.**

Örnek:

"Yılandan senden daha çok korkarım." cümlesinde "yılan" ile "sen" arasında bir karşılaştırma yapılmamaktadır aslında. Ama cümle bu haliyle bu yoruma da müsaittir. Cümleyi şöyle söylersek açıklık sağlanır: "Yılandan senin korktuğundan daha çok korkarım."

- **Kimi zaman zamirlerin belirtilmemiş olması açıklığı bozar.**

Örnek:

"Beni aradığını duyunca çok şaşırdım." cümlesi şu iki anlama gelebilir: "Senin beni aradığını duyunca çok şaşırdım." ya da "Onun beni aradığını duyunca çok şaşırdım." Dolayısıyla açıklığı sağlamak için "senin" ya da "onun" zamirlerinden hangisi kastediliyorsa cümlede o belirtilmelidir. "Senin, beni aradığını duyunca çok şaşırdım." veya "Onun, beni aradığını duyunca çok şaşırdım." şeklinde ifade

edilmesi doğru olur.

- **Virgül eksikliği ya da virgülün yanlış kullanılması açıklığı bozar.**

Örnek:

"Sunucu yönetmeni sahneye davet etti." cümlesinden yönetmenin sunucu olduğu anlamı da çıkmaktadır. Cümledeki "sunucu" sözcüğünden sonra virgül (,) koyduğumuzda açıklık sağlanmış olur.

- **Yanlış anlamda kullanılan sözcükler açıklığı bozar.**

Örnek:

"Sis, bütün şehri kapsamıştı." cümlesinde "kapsamak" sözcüğüyle "kaplamak" sözcüğü birbirine karıştırılmış ve anlamca yanlış kullanılmış sözcükten dolayı cümlenin açıklığı bozulmuştur. "Sis, bütün sefiri kaplamıştı." dediğimizde açıklık sağlanmış olur.

DURULUK

Anlatımda, gereksiz sözcüğün bulunmamasıdır. Güzel ve etkili bir anlatımda gereksiz ek veya söz tekrarlarına yer verilmez.

- **Aynı anlamı veren sözcüklerin bir arada kullanılması duruluğu bozar.**

Örnekler:

"Mecburen evden çıkmak zorunda kaldık." cümlesinde aynı anlama gelen "mecburen" sözcüğüyle "zorunda kalmak" bir arada kullanılmış ve cümlenin duruluğu bozulmuştur. Cümleyi "Evden çıkmak zorunda kaldık." ya da "Mecburen evden çıktık." biçiminde söylediğimizde duru bir anlatım sağlanmış olur.

"Kişiden kişiye değişen, yoruma açık bir konuyu tartışmanızı istiyorum." cümlesinde "kişiden kişiye değişmek" ile "yoruma açık olmak" aynı anlamlara gelen sözler olduğundan, bu cümlenin de duruluğa aykırı bir cümle olduğunu söyleyebiliriz.

"Sana itimadım, güvenim, saygım sonsuz." cümlesinde "itimad" ile "güven" aynı anlama gelen sözcüklerdir. Gereksiz sözcüklerin kullanılması anlatımda engel teşkil eder ve anlamın duruluğunu bozar.

- **Eklere gereksiz kullanımı duruluğu bozar.**

Örnek:

"Birçok şehirlerde bulundum." cümlesinde "-ler" çokluk eki duruluk ilkesine aykırı olarak kullanılmıştır, cümleden çıkarılmalıdır. Çünkü "birçok" belgisiz sıfatı zaten çokluk bildirmektedir.

Not: Bir paragrafta gereksiz sözcük veya eklere yer verilmişse o paragraf duru değildir.

YALINLIK (SADELİK)

Anlatımın süsten (söz sanatları, ağır sözcükler ve özenli uzun cümlelerden) uzak olmasıdır. Karşıtı süslülüktür. Çok süslü/ağır anlatımlar için "ağdalı" ifadesi kullanılır. Yalın bir cümlede düşünce ve duygular kısa ve kesin ifadelerle dile getirilir. Yalın bir metnin dil ve ifadesi sade yani süssüzdür.

- **Ağır (anlaşılması zor) sözcüklerin kullanılması ve süslü/sanath bir anlatım yalınlığı bozar.**

Örnek:

"Uzakta, ağlayarak uyurmuş bir Stradivarius. Bir pericik, sel sularına bırakmış çiçekleri; küf pembesi bir kökten atarmış mor yüreğini bir külkedisi. Ormanda yüzyıldır uyuyan gözler, açılmış bir menekşe ışığına. Eski denizlerin köpüğünde belirirmiş, bir yıkıntı. Melankolya, çocukluğum!"

Bu paragrafta "Stradivarius" (el yapımı bir keman markası) ve yazarın türettiği bir sözcük olan

"melankolya" gibi anlaşılması zor sözcüklerin kullanılması; ayrıca söz sanatlarına yer verilerek sanatlı/süslü bir dil kullanılması metni yalınlıktan uzak, süslü bir anlatıma, taşımıştır. Buna karşın aşağıdaki paragraf, kısa ve sanatsız cümlelerle kaleme alındığından yalın (sade) bir dile sahiptir.

"Ayağa kalktı. Elindeki kadehi kafasına dikti. Ortalıkta dolaşmaya koyuldu. Salınarak geziniyor. Duvardaki tabloların önünde duruyor. Ağırlığını bir yüksek ökçeli ayakkabıdan ötekine aktarırken... Ne kötü bir sanatçı taklidi! Gözlerini kısarak bakıyor tablolara, anlamış gibi."

AKICILIK

Akıcılık, anlatımın pürüzsüz olması, hiçbir engele uğramadan akıp gitmesi demektir. Anlatımda akıcılığı, bir nehrin akıp gitmesiyle somutlaştırabiliriz. Nehrin akışı sırasında suyun karşısına çıkan taş, kaya gibi unsurlar suyun akışını nasıl engellerse anlatımda da anlatımın akışını engelleyen durumlar bulunur.

- Gereksiz ek, hece veya sözcük bulunması,
- anlatım sırasında ses akışını bozan ses veya sözcüklere yer verilmesi veya
- söylenmesi güç sözcüklerin metinde kullanılması akıcılığa engel olan durumlardır.

. Akıcılığı sağlamak için şiirlerde **asonans ve aliterasyonlara** başvurulur.

Örnek:

Güneş batmak üzereydi; hava serinlemişti, üşüdü, hırkasını aldı sırtına. Çevre sakindi, sanki herkes uykudaydı. Sessizlik vardı, içi ürperdi, koşup gitti içeriye, radyoyu açtı. Bir müzik yayıldı ortalığa, "Oh!" dedi, içi rahatladı. Tekrar döndü balkona, hava serindi; ama hırkası vardı, üşümüyordu. Müzik vardı hafiften, sessizlik kaybolmuştu, şimdi rahat rahat okuyabilirdi kitabını.

Bu paragrafta anlatım hiçbir engele takılmadan akıp gitmektedir. Buna karşın aşağıdaki paragrafın anlatımı "program" sözcüğünün tekrarından dolayı pürüzlüdür.

Programlarının izlenme oranından memnun olamayan Televizyon kanallarının yeni program arayışı aslında programlardan değil, program içeriklerinden kaynaklanmaktadır.

- **Gereksiz ek veya heceler de akıcılığı bozar.**

"Sevgisiz büyüdüğünden, güvensiz olduğundan topluma uyum sağlayamıyordu." cümlesinde "-den" eki gereksiz kullanılmıştır. Aynı ekin tekrar tekrar kullanılması akıcılığa engel oluşturur. Bu cümleyi "Sevgisiz büyüüp güvensiz olduğundan topluma uyum sağlayamıyordu." şeklinde akıcı hâle getirebiliriz.

Aynı şekilde "Kişiden, zamandan ve olaydan arınılmış bir öyküleme yoktur." cümlesinde "den" eki gereksiz tekrarlanmış ve "arınılmış" sözcüğünde "-il" eki gereksiz yere kullanılmış, akıcılığı bozmuştur. Bunun yerine "Kişi, zaman ve olaydan arınmış bir öyküleme yoktur." denmelidir.

DOĞALLIK (=İÇTENLİK=SAMİMİYET)

Anlatımın zorlamalardan, yapmacıklıktan uzak olarak, içten bir anlatımla samimi bir şekilde yapılmasıdır.

- **Özellikle deneme türündeki yazılarda içtenlik, aranan bir özelliktir.**

Örnek:

Yalnızsınızdır; etrafınız her daim yosun kokulu bir tülle sarılı, biraz bulanık, biraz titrektir sanki... Yaşadığımız hiçbir anın içinde değilsinizdir, hep bir başka anı yaşar zihniniz ve baktığınız hiçbir yeri görmezsiniz aslında, hep bir başka yerin hayaliyle bulunduğunuz yerin gerçekliğini birbirine karıştırır gözleriniz... Bilirsiniz birileri vardır orada; bekleyen, seven, hoş geldin diyecek olan, biri, birileri... Bildikleriniz yaşadıklarınızı değiştirmez; oysa saplanıp kalmışsınızdır, koparamayacaksınız kendinizi.

• Doğallık, anlatımın inandırıcılığını sağlar.

Anlatımı yapan kişiyle anlatım arasında bir uyum olmalıdır; yani anlatımda kullanılan sözcükler, ifade edilen duygular, düşünceler bize anlatıcıyı düşündürmelidir. Bu durum özellikle sanatsal metinlerin inandırıcılığı için önemlidir. Örneğin bir roman kahramanının kişilik özellikleriyle konuşması arasında bir uyum yoksa; yani anlatım yapaysa, romanın inandırıcılığı kalmaz.

Örnek:

Adamlar huzursuzlandılar, sabırsızlandılar. Genç adam hâlâ kolunu bırakmıyordu gelinin.

"Niye anlamıyorsun?" dedi gelin. "Aşkımız bir günahtı."

"Son sözün bu mu?"

"Bu." dedi gelin. "Yazık ki bu."

"Ama hiçbir şey konuşmadık ki, hiçbir şey konuşmadık daha."

"Konuşacak bir şey yok inan. Geç kaldın. Geç kaldık. Hepsi bu. Ama düşünsene hiç olmazsa severek ayrılıyoruz Hiç olmazsa bu ayrılığı yaşatacağız kendimizde."

"Adımı söyle bana, hiç olmazsa adını söyle." "Ne önemi var adımın? Zaten şu yaşadığımızın da bir adı yoktu ki sevgilim. Yaşandı, güzeldi ve bitti. Ayrılık bir sevda kaderidir. Bilirsin; öğrenmiş olmalısın. Öğretmiş olmalılar."

Bu parçada, yazar, okuru şaşırtmak ve amacına uydurmak için kasıtlı olarak, doğal olmayan bir kurgu yaratmıştır. Sadece on beş yirmi dakika önce göz göze gelen, birbirlerinin adlanın dahi bilmeyen iki kişinin diyaloglarına yer vermiştir. Bunlar göz önünde bulundurulduğunda anlatımın abartılı ve yapmacık olduğu ortadadır.

Aşağıdaki örnek ise yazarın, çocuk bakış açısını günlük konuşma diliyle, anlatımı zorlamadan, içten ve süsten uzak olarak, usta bir biçimde kaleme aldığı, doğal bir anlatımdır:

"Benim saçlarım yumuşak. Havva'nın saçları keçe gibi. Annem, ustura ile iki kere kazıttı saçlarını uzasın diye, ama uzamadı, kısa kaldı. Burnu da öyle biçimsiz ki! Yamyassı. Tıpkı okul kitabımızdaki maymunun burnuna benziyor burnu. Hiç sevmiyorum onu pis, hırsız. Nasıl çıktı dediğim. Oh olsun! Kütük gibi şişti bacağı. Geceleyin asmadan üzüm koparmaya çıkmış, düşmüş, doğru idare lambasının üstüne. Cam kırıkları ayağına değmiş hep. Aptal. Babam da çok merhametli. Kalktı bu çirkin kızı İstanbul'a götürdü. Yalnız kaldık. Annem gizli gizli ağladı. Bir aydır rahatız. Keşke hiç gelmese bu Havva. Geldi ama. İyi olmuş."

ÖZGÜNLÜK

Anlatımın veya düşüncelerin başka bir anlatıma veya düşünceye benzememesi, hiçbir yapıtı veya düşünceyi taklit etmemesidir. Özgünlük anlatımın içeriğinde ya da biçiminde olabileceği gibi her ikisinde de olabilir.

Örnek:

BALKON

Çocuk düşerse ölür çünkü balkon

Ölümün cesur körfezidir evlerde

Yüzünde son gülümseme kaybolurken çocukların

Anneler anneler elleri balkonların demirinde

İçimde ve evlerde balkon

Bir tabut kadar yer tutar

Çamaşırlarınızı asarsınız hazır kefen

Şezlongunuza uzanın ölü

Gelecek zamanlarda

Ölüleri balkonlara gömecekler

insan rahat etmeyecek

Öldükten sonra da

Bana sormayın böyle nereye

Koşa koşa gidiyorum

Alnından öpmeye gidiyorum

Evleri balkonsuz yapan mimarların

Sezai Karakoç'un bu şiiri, hem kendisinden önceki şairlerce ele alınmayan bir konuyu, "balkon"u, ele alması hem de "Alnından öpmeye gidiyorum / Evleri balkonsuz yapan mimarların" gibi çarpıcı ve şairine dizelere sahip olması dolayısıyla özgün bir şiirdir. Aynı şekilde, çocukların balkondan düşmesi nedeniyle, şairin balkonlara "ölüm körfezi" olarak bakması orijinal bir bakıştır.

ÖZLÜLÜK

- Az sözle çok şey anlatmaktır.
- Anlatım söz yığımindan uzak, özet bir nitelik taşır.
- Özlülüğün ustaca kullanımı yoğunluk ve derinliği de beraberinde getirir. Böylece anlatım okura yeni anlamlar düşündürür, çok şey anlatır.
- Özdeyişler ve atasözleri özlü sözlerdir.
- Yunus Emre'nin şiirlerinde olduğu gibi ifade edilmesi zor konuların sade, öz ve kolaylıkla anlatılmasına "sehl-i mümteni" denir.

Örnek:

"Dilimin sınırları, beynimin sınırlarıyla paraleldir." (Einstein)

"Neyi arıyorsan sen, 'o'sundur." Mevlana

SAĞLAMLIK

- Anlatımın dil bilgisi kurallarına uygun olmasıdır.
- Öge eksiklikleri, eklerin yanlış kullanımı gibi dil bilgisel yanlışlar sağlamlığı bozar.
- "Ben ağaçevimin tepesinde oturup. Tek gözlü bir kertenkele gibi uyuklamışım." Bu Örnek:te, dil bilgisi kurallarına aykırı bir cümle kuruluşu söz konusudur. O halde bu cümle sağlam bir cümle değildir. Bu cümleyi "Ben ağaçevimin tepesinde oturup tek gözlü bir kertenkele gibi uyuklamışım." şeklinde sağlamlaştırabiliriz.
- "Televizyondaki birçok programı zararlı buluyor, ama asla kopamıyoruz." cümlesinde, dolaylı tümleş eksikliğinden kaynaklanan bir anlatım bozukluğu söz konusudur. Dolayısıyla bu cümle sağlam bir cümle değildir. Bu cümleyi "Televizyondaki birçok programı zararlı buluyor, ama bu programlardan asla kopamıyoruz." şeklinde sağlamlaştırabiliriz.

TUTARLILIK

- Anlatımın mantık kurallarına uyması, duygusal ve düşünsel çelişkiler taşımaması, konudan sapılmaması tutarlılıkla ilgilidir.

"Öykü ile şiir akraba türlerdir. Ancak şiir, sanatçıya çektiği çile bakımından öyküden daha zorlayıcıdır. Seçilen sözcüklerin çağrışım değeri taşıması, şiiri yoğun ve değerli kılan bir özelliktir. Çağrışım değeri olan sözcükleri seçmek sıkıntılı bir süreçtir şair için. Bu bakımdan, şiir, öyküye asla yaklaşamaz."

Bu parçada söylenmek istenen şey, "şiir yazmanın öykü yazmaktan daha zor bir iş olduğudur. Buna karşın anlatımın son cümlesinde, "şiirin zorluk bakımından öyküye yaklaşamayacağı" gibi önceki yargıya zıt bir düşünce savunulmuştur. Dolayısıyla, parçanın son cümlesinde bir çelişki doğmuştur. Bu çelişki, parçanın tutarlılığını bozmuştur.